

Kapitola III

Právní režim ochrany půdy

III.1 Vývoj právní úpravy

Právní ochranu půdy, na rozdíl od jiných složek životního prostředí, v našem právním řádu nezajišťuje ucelený a jedním nebo dvěma zákony vyjádřený soubor právních institutů a norem. V tomto smyslu lze hovořit pouze o uceleném právním režimu jen dvou částí půdního fondu našeho státu - o právním režimu zemědělského půdního fondu a o právním režimu pozemků určených k plnění funkcí lesa (původně „lesní půdní fond“). Ostatní půdě se takovéto ucelené úpravy a tudíž ani právní ochrany nedostává. Ta se v těchto případech omezuje na kusá ustanovení obsažená v řadě nejrůznějších zákonů řešících různé situace spojené s půdou minimálně jako se základnou těmito zákony regulované činnosti - viz např. zákon o veřejném zdraví, zákon o územním plánování a stavebním řádu, zákon o vodách, zákon o ochraně přírody a krajiny apod., nebo je důsledkem skutečnosti, že půda je v těsné souvislosti s dalšími součástmi životního prostředí, např. s tím, co označujeme jako „příroda“ „les“ „vodní zdroje“, a regulace ochrany půdy je pak součástí právního režimu ochrany těchto částí životního prostředí.

Neexistence uceleného jednotného právního režimu ochrany půdy se odráží nejen ve stavu pramenů právní úpravy, ale působí problém i v případě, kdy máme popsat historický vývoj právní úpravy na tomto úseku ochrany životního prostředí. V tomto případě se lze tohoto úkolu úspěšně zhostit jen tehdy, jestliže popíšeme dosavadní vývoj jednotlivých již delší dobu existujících částí režimu ochrany půdy. Na druhé straně, vzhledem k tomu, že některé části režimu ochrany půdy jsou součástí právních předpisů chránících jiné části životního prostředí, je vývoje jejich právní úpravy popsán v již v těchto souvislostech a není proto třeba se zde k němu vracet. To platí zejména o právním režimu půdy plnící funkce lesa, který je vždy neoddělitelně spojen s režimem chránícím les jako celek.

Skutečnost, že vedle půdy (pozemků) plnících funkci lesa je jediným uceleným právním režimem poskytujícím ochranu půdě právní režim zemědělského půdního fondu. V zemědělství není půda jen nezbytným (stejně jako pro jakoukoli jinou činnost) místem, na němž lidé tuto svou odvěkou činnost provozují, ale představuje zde i základní výrobní prostředek člověka při tak významné a nezastupitelné činnosti, jakou stále je a zřejmě ještě dlouho bude výroba potravin pro člověka a jím chovaná hospodářská zvířata, nehledě na produkci celé řady surovin pro průmysl. Na druhé straně zemědělská výroba půdu ovlivňuje. Čím intenzivněji je provozovaná, tím silněji se její vlivy na půdu projevují. A přes půdu se pak přenáší i na ostatní složky životního prostředí a ekosystémy, jichž je půda součástí. Nejprve ochrana půdy jako výrobního prostředku a později i uvědomění si těchto souvislostí vedly i k právní ochraně zemědělského půdního fondu.

Je třeba si znovu připomenout, že právní režim ochrany zemědělské půdy byl nejprve a velmi dlouho zaměřen především na vytvoření podmínek (uspořádání pozemků) umožňujících co nejsnazší hospodaření na ní, zejména ve směru zavádění velkovýrobních a intenzivních forem hospodaření. To bylo také cílem právního režimu pozemkových úprav již v druhé polovině 19. Století. Právní rámec pro to vytvořily příslušné zákony. Vlastní hospodaření na půdě, pokud nepředstavovalo zásah do výkonu stejných práv jiného subjektu, tehdejší předpisy neupravovaly.

Situace se změnila po 2. Světové válce, resp. po r. 1948. Nejen obnova válkou poznamenaného hospodářství, ale především mezinárodní a vnitropolitická situace vedly na jedné straně k důrazu na soběstačnost v produkci potravin a zajištění ostatních odvětví národního hospodářství surovinami, na straně druhé k centrálně direktivnímu způsobu řízení společnosti. V oblasti režimu ochrany zemědělské půdy se tyto skutečnosti projevíly následujícím vývojem právní úpravy.

Vládním nařízením č. 55/1951 Sb. o rozšíření plochy orné půdy a zajištění půdy pro zemědělskou výrobu (základem pro jeho vydání byl zákon č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém plánu hospodářského rozvoje ČSR), byl vytyčen základní úkol - pečovat o to, aby zemědělská půdy, zejména orná, byla zachována svému účelu a plánovitě rozšiřována. V důsledku toho byly zemědělské podniky nuceny rozorát řadu luk a pastvin.

Odnětí půdy pro nezemědělské účely bylo od té doby vázáno na souhlas okresního národního výboru. Účinnost tohoto řešení však byla oslabena tím, že souhlasu bylo možno dosáhnout pouhým odkazem na to, že odnětí je žádoucí z hlediska plnění národohospodářského plánu.

Nařízení vlády č. 47/1955 Sb. o některých hospodářskotechnických úpravách půdy a prováděcí vyhláška k němu č. 27/1958 Ú.1.

Tento právní předpis měl závažné důsledky nejen pro majetkoprávní, zejména užívací, vztahy k půdě, ale stal se i právním základem utváření zemědělské krajiny, v níž velmi rychle převládla zemědělská velkovýroba. Vznikala krajina s rozsáhlými monokulturami, s nedostatkem rozptýlené zeleně a vodních ploch, často pozmeněná i rozsáhlými terénními úpravami, vysokým stupněm zornění často i v nepříznivě exponovaných lokalitách, se změněnými nebo dokonce zrušenými přirozeně vzniklými vodotečemi. Teprve až v sedmdesátých letech, při provádění tzv. "souhrnných pozemkových úprav" jimž se uspořádával pozemkový fond velkých slučováním vzniklých zemědělských organizací, byl tento právní předpis doplněn interními normativními předpisy ukládajícími zpracovávat projekty pozemkových úprav mj. i se zřetelem na ekologické aspekty a dokonce s cílem vytvářet ekologicky vyváženou krajinu.

Zákon č. 48/1959 Sb. o ochraně zemědělského půdního fondu. Spolu s prováděcí vyhláškou č. 7/1960 Sb. představoval první právní předpis tohoto zaměření v Evropě.

Zákon poprvé vymezil pojem „zemědělský půdní fond“ zahrnující vedle zemědělských pozemků i některé pozemky nezemědělské. V zájmu rozšiřování zemědělského půdního fondu umožnil zákon prohlašovat za jeho součástí i další pozemky. Uložil speciální povinnosti ve směru dalšího rozšiřování fondu orné půdy. Uživatelům (organizacím hospodařícím na zemědělské půdě) uložil povinnost vést evidenci (přehledy) zemědělského půdního fondu. Vyjmout půdu ze zemědělského půdního fondu pro nezemědělské účely bylo napříště možné jen